

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM

Földtudományok Doktori Iskola

Szabó Géza

Termék és menedzsment innovációk a vidéki turizmus fejlesztésében

Habilitációs tézisek

Pécs

2014

Bevezetés, problémafelvetés, célkitűzések

A területi folyamatokat elemző és értékelő tudományunk a geográfia alapvető attitűdje a szemlélődés, a külső megfigyelés és ezekből következtetések, majd javaslatok kidolgozása a feltárt problémák feloldására, vagy legalább az enyhítésére. A területi egyenlőtlenségeket a maguk valóságában felismerő geográfia már igen korán kialakította szakági kapcsolatait a gyakorlatorientált, gazdasági hatásokat is kifejtő tevékenységekkel. Így a területfejlesztéssel, a településfejlesztéssel, a vidékfejlesztéssel, - vagy éppen fókuszálva a kérdéskörre – a területi marketinggel, a turizmussal lépett interaktív kapcsolatba.

A habilitációra készülő szerző több mint negyedszázados szakmai tevékenységei éppen ebben a körben zajlottak. Felismerni a területi folyamatok tartalmát és irányát, majd javaslatokat tenni ezek kedvező befolyásolására, majd kilépve a kutatói távolságtartásból, közreműködni ezen kedvezőnek vélt javaslatok megvalósításában. A geográfusok által vitt kutatási és fejlesztési tevékenységek egyik legintenzívebben vizsgált területe a turizmus (MICHALKÓ G. 2007; AUBERT A. 2011). Ezen belül a vidék turisztikai feltárásával és fejlesztésével is számos geográfiai műhely foglalkozik itthon és külföldön egyaránt (AUBERT A. – SZABÓ G. 2007). A vidéki turizmus kérdéskörén belül a termékfejlesztés és a szervezési-fejlesztési háttér problematikája is vizsgálatok alanyát képezi.

A tudományos előadás tartalmi elemei között az alábbi célok rendelkeznek relevanciával:

- Milyen tartalmak és milyen megoldások alkalmazhatók a geográfia szakága, a turizmusföldrajz módszereivel feltárt vonzerők turisztikai termékfejlesztésében?
- Milyen megoldásokkal tehető hatékonyabbá a turizmus rurális térségekben működő formáinak fejlesztése, hálózatszerű működése?

Kutatási, fejlesztési módszerek

A tudományos előadás alapját az a közel két évtizedes kutató, elemző és fejlesztő munkálkodás képezi, ami a hazai vidéki térségek turizmusának feltárását helyezte vizsgálati középpontjába. Ebben a turizmus és geográfia, a vidékfejlesztés, a turizmus tervezés és fejlesztés, a marketing kapcsolatrendszerét feltáró szakirodalmi elemzések, konkrét fejlesztési programok értékelése és területi vizsgálatok is szerepet játszottak.

A turizmusföldrajz elemző és feltáró oldalának módszereit alkalmazva (SZABÓ G. 2000) tárultak fel területi típusok és területi gócpontok a fejlesztés számára. A módszerek között területi elemzések és forgalmi értékelések is helyet kaptak.

A turizmus alapvetően trendorientált tevékenység, ezért a trendkutatás és ezek hatáselemzése meghatározó módszer. A szakanyag metodikai megalapozásaként tárjuk fel a turizmus kutatás és fejlesztés szakterületei közötti kapcsolat- és hatásrendszereket.

A kutatás két szakmai egységre tagolódik:

- Az első tartalmi egységben vidéki turizmus két termékének fejlesztési javaslatát mutatja be egy ökoturisztikai és egy örökségturisztikai példával.
- A második tartalmi egység a vidéki turizmus régiós szervezetfejlesztésében és együttműködés orientált vidéki örökség valorizációban mutat be országos mintapéldát.

Eredmények

1. Turizmus és földrajz: kapcsolatok az elméletben és a gyakorlatban, a kutatásokban és a tervezésben

1. A szakirodalmi elemzések során kimutattuk, hogy a geográfia számára a turizmus a komplex területi-társadalmi- gazdasági-környezeti rendszerben jelenik meg, így kiváló alanya a földrajztudományi kutatásoknak (MICHALKÓ G. 2007; 2010; AUBERT A. 2011).
2. A turizmus és földrajz kapcsolatában is nyomozgatók komplex és individuális jellemzőkkel leírható térkategóriák. Vizsgálataink szerint ilyenek minősíthetők a turisztikai célterületek, a desztinációk, valamint a termőtájak, a kultúrtájak egyedi jellemzőit meghatározó terroir (AUBERT A. – SZABÓ G. 2008).
3. A turizmussal kapcsolatos kutatások a geográfiában céljuk és módszereik alapján-alapvetően három nagy irányzathoz tartoznak: (1) tájértékelési és környezetminősítési-, (2) szociálgeográfiai-, (3) idegenforgalmi földrajzi kutatások. A kutatások jelentős része a rurális térségek idegenforgalmi adottság feltárását és fejlesztési lehetőségeik meghatározását tekintette elsődleges feladatának (MATONNÉ ERDŐS K. 1996; DÁVID L. – KOVÁCS T. – TÓTH G. – BUJDOSÓ Z. – PATKÓS Cs. 2010; HANUSZ Á. 2008).

1.1. A vidéki turizmus

1. Megállapítottuk, hogy az az idegenforgalom fejlesztésében az 1970-es évek közepétől érzékelhető szcenárió-váltás egyik legfontosabb követelményei azokban a törekvésekben mérhetők le, amelyek az idegenforgalom arányosabb területi képezés kialakítása, új fogadóterületek feltárása, új kínálatok megteremtése irányába hatottak. Az addig a turizmus által alig érintett vidéki térségek a figyelem középpontjába kerültek. Ezekben a régiókban összekapcsolhatók a turizmus és a széles értelemben vett területfejlesztés érdekei (GANNON A. 1990; HERMANN W. 1993). Közös termékük a német nyelvterületen „Landtourismus” -nak nevezett forma (ASSAM R. 1993; GRESSHOFF M. 1988; HALÁSZ P. 1992).
2. A szakirodalom értékelésével megállapítottuk, hogy a szélesen értelmezett vidéki turizmus kínálatai alapvetően négy terméktípus körül koncentrálnak: ökoturizmus; agroturizmus, falusi turizmus és a tematikus kínálatok, tematikus utak.

1.2. A falusi turizmus

1. Vizsgálataink alapján a falusi turizmus, mint turisztikai termék hazánkban egyrészt az örökségturizmus része, másrészt pedig a vidékfejlesztés hatékony eszközeként szoros kapcsolatokat ápol az agráriummal. Mindezek mellett a falusi turizmus a vidéki turizmus számos kínálatával összekapcsolódva a rurális területek hagyományainak, természeti szépségeinek, gasztronómiai és tárgyi kultúrájának, szellemi örökségének ápolója és hasznosítója is egyben. A vidék fennmaradásában, boldogulásában, az olyan nagyon várt vidéki helyi gazdaság megerősödésében szerepe nem lebecsülhető.

1.3. Termékek, termékfejlesztés a turizmusban

1. Elemezve a szakirodalmi meglátásokat kimondható, hogy a turisztikai fejlesztés alapegysége egyben kínálati alapegység is, ez pedig a termék (LENGYEL M. 1994). A komplex turisztikai termék magában foglalja az attrakció, a megközelíthetőség, az ellátás, a vendégszeretet összességét

(MICHALKÓ G. ET AL. 2011). Nemzetközi értelmezésben minden turisztikai terméknek négy lényegi összetevője van (ROBINSON, M. - NOVELLI, M. 2005): attraction – vonzerő, access – megközelítés, accommodation – elszállásolás attitude – hozzáállás.

2. A turisztikai termékek makro szintjének a desztináció tekinthető, ahol összehangoltan, kapja meg az érkező vendég az adott célterületen hozzáférhető szolgáltatásokat. A termékfejlesztés ebben az esetben a desztináció turisztikai kínálatának az összehangolását és minden szolgáltatásának fejlesztését jelenti, beleértve ebbe az alapul szolgáló attrakció, attrakciók fejlesztését is.

1.4. Innováció a turizmusban

1. Kiemelt feladatnak tekintettük az innováció értelmezését a turizmusban. Mai fogalmának megalapozásánál Joseph Alois Schumpeter (1883-1950) tevékenységét emelik ki a téma hazai kutatói (RAFFAI CS. 2014; CSIZMADIA Z. 2009). Értelmezése szerint az innováció lényegét a termelési tényezők újfajta kombinációja jelenti. A turizmus, mint a szolgáltatás ipar szereplője speciális innovációs tulajdonságokkal rendelkezik.

2. A szolgáltatás innovációt többnyire lépcsőzetes folyamatként írják le, melynek két összetevőjét hangsúlyozzák (CARVALHO L. – COSTA T. 2011). Az egyik – eltérően a Schumpeter-féle termelés orientált felfogástól - az nem technológiai komponens. Ez tartalmazza a humán erőforrás faktort, a menedzsment elemeket, a szervezeti struktúrát, valamint az ügyfélszolgálat értékét növelő elemeket, mint például a marketinget és az értékesítési csatornákat. A technológiai komponens a szolgáltatásoknál alapvetően az információs és kommunikációs technológiákat (ICT) tartalmazza.

3. A másik kiemelendő elem a turizmus menedzsment területét érinti. Új vezetési módszereket és az erőforrások újfajta hasznosítását tartalmazza.

4. A turisztikai innováció harmadik eleme annak kisugárzás az oktatásba, valamint a helyi tudásbázis hasznosítása. Ez valósulhat meg például a szolgáltatók szervezeteinek, a turizmus desztinációinak – azok szervezeteinek - a felsőoktatással, az ott működő kutatócsoportokkal való együttműködésével. Az együttműködés egyben visszacsatolást is jelent a turizmus képzések számára is.

Összefoglalva, az innováció a turizmusban két fő beavatkozási területet érinthet: a termékfejlesztést és a menedzsment tevékenységek megújítását.

2. Termék innovációk a vidéki turizmusban

1. Vizsgálataink kiterjedtek a hazai termék innovációk feltárására is. Megállapítható, hogy a Falusi és Agroturizmus Országos Szövetsége (FATOSZ) évek óta dolgozik a falusi turizmus termékeinek a továbbfejlesztésén. Ennek eredményeként megindult a specializált termékek kialakítása. A termékspecializációk három tematikus csomópont köré szerveződnek, amelyeken belül az alábbi termékek fejlesztésére koncentrálnak a hazai falusi turizmus, és ezek alapvető kritériumait szerepelteti is minősítési követelményeiben (SZABÓ G. – CSIZMADIA L. 2009).

1. A vidék természeti öröksége:

- a. Aktív üdülés a falusi portán (pl.:kerékpáros üdülés, horgászat)
- b. Üdülés lovas tanyán (lovaglás, kocsikázás)
- c. Bioporta / Ökoporta

2. A helyi tradíciók, szellemi és tárgyi kultúra értékei:

- a. Hagyományok portája (népi tárgyi, szellemi, kulturális örökség)
- b. Üdülés bébi- és gyermekbarát vendégházban
- c. Üdülés kerekesszékes és mozgáskorlátozottakat fogadó vendégházban

3. Az agráriummal kapcsolatos hagyományok és helyi termékek
  - a. Egészségporta
  - b. Falusi életmód ifjúsági porta (agráriskola, csoportok vendégháza)
  - c. Üdülés boros/pálinkás gazdánál

2. Felvetődhet a kérdés, hogy a falusi turizmusban tervezett termékspecializációk, mint termék innovációk első hazai megvalósult példája vajon a Dél-Dunántúlon kiépített ökoporta rendszer?

2.1. A Dél-Dunántúli Ökoporta rendszer

1. Az utóbbi években érzékelhető, hogy a Dél-Dunántúlt felkereső vendégek érdeklődése egyre inkább a természeti különlegességek, a táji szépségek felé fordul. Ez beleillik a természet iránt érdeklődő, élmény és tudásszerző, a környezet iránt felelősséget érző utazások, az ökoturizmus nemzetközileg is meghatározó keresleti trendjeibe (AUBERT A. 2011).

A környezetbarát vendégfogadói hálózat, az ökoporta rendszer felépítése

1. Az Európai Unió a 2003/287számú EK Bizottsági Határozatával kijelölte a kereskedelmi szálláshelyekre és kempingekre vonatkozó minősítési kritériumokat. Ezeket teljesítve a pályázó szálláshely „öko-védjegy” minősítést szerezhet. A hangsúlyozottan csak kereskedelmi szálláshelyekre kidolgozott rendszer öt szakterületen határozza meg a környezetbarát kialakítás és üzemeltetés elvárásait. Az öt szakterület átfogja az energiatakarékosságot és víztakarékosságot, a körültekintő üzemeltetés valamint a hulladék csökkentés elvárásait. Mindezekon túl kitekint a vendégek tájékoztatására is.

2. A EU-s szabályozást követve Magyarország is kidolgozta a „Környezetbarát termék” védjegy elnyeréséhez szükséges kritériumokat, amelyek szintén a kereskedelmi szálláshelyekre vonatkoznak. Ennek fő témakörei megegyeznek az EU-s szabályozással. A vidéki turizmusra jellemző magánszálláshelyekre, ezen belül a falusi vendégfogadásra még nem került kidolgozásra „öko” minősítést lehetővé tevő állami rendszer.

3. A Dél-Dunántúl mintaterületére a Norvég Civil Támogatási Alap nagyprojektjének segítségével 2008 és 2010 között a Baranya Megyei Falusi Turizmus Szövetség kidolgozta a fenti rendszerek tapasztalatait is értékelve „Környezetbarát vendégfogadói” hálózatának, „ökoporta” rendszerének minősítési és kritérium rendszerét. A szisztéma alapján elvégezte az ökoporták minősítését.

A programba bekapcsolódott és az ökoturisztikai hálózatokhoz kapcsolódó falusi vendégfogadók számára is fontos, hogy jelezzék felkészültségüket. Ezt, a vendégeket a minőségi kínálatok felé orientáló, a vendégfogadóknak pedig marketing előnyöket jelentő rendszert neveztük el „környezetbarát vendégfogadók” rendszerének (SZABÓ G –SPIEGLER P. 2008).

A Minősítési rendszer

1. Megállapítható, hogy a minősítési rendszer célja kettős:

1. szavatolja a minőségi szálláshely és ellátási szolgáltatásokat, valamint programokat a régióba érkező, a természeti értékek iránt érdeklődő vendégek számára;
2. átfogó kritériumrendszer felállításával világos jövőképet, fejlesztési orientációt adni a régió ökoturizmushoz kapcsolódó vendégfogadói számára.

2. A minősítési rendszer három szintű. Az első szintje az alapfeltételeket tartalmazza. Ezek a belépőt jelentik a programba, teljesítésükkel a szolgáltató pályázhat a környezetbarát vendégfogadó minősítés megszerzéséhez szükséges fejlesztések támogatására. A minősítés második szintjén lévő kritériumok világosan meghatározzák a vendégfogadó szolgáltatás fejlesztésének irányait. A harmadik szinten olyan plusz teljesítményeket értékel a rendszer,

amelyek teljesítése különleges vonzerővel rendelkező szolgáltatások létrejöttét eredményezi. Ezek nem várhatók el minden környezetbarát vendégfogadó címre áhítóztól, de megjelenésük erősíti a régió ökoturisztikai kínálatának színvonalát.

A minősítési rendszernek csak egyik – bár kiemelt jelentőségű – elemét jelentik a feltételek és kritériumok, ezeket az *1. táblázat* tartalmazza. Fontos kérdés az is, hogy a rendszer hogyan működik, miként teljesíthetik a vendégfogadók a benne megfogalmazott elvárásokat? A programba való bekapcsolódás első lépéseként teljesíteni kell az alapfeltételeket. Környezetbarát vendégfogadó minősítést az a gazda nyerhet, aki teljesíti a táblázat második oszlopában szereplő kritériumokat.

3. A minősítés megszerzésének módja a következő:

1. A minősítést kérő bejelenti igényét a régió ökoturizmus fejlesztési programját menedzselő konzorciumnál. Ez a Baranya Megyei Falusi Turizmus Közhasznú Szövetség, a Dél-Dunántúli Falusi Turizmus Klaszter gesztora.
2. A konzorcium többféle szakterületről kér fel specialistákat a minősítési bizottságban való közreműködésre.
3. A minősítő bizottság helyszíni felmérő látogatást tesz a vendégfogadónál. Itt megvizsgálja, az *1. táblázat* alapján, hogy:
  - a. teljesülnek-e a minősítés alapfeltételei?
  - b. Megvizsgálja minősítési szempontonként (1-6-ig) és egyenként 0-5 pont között értékeli a kritériumok teljesülését.
  - c. Megvizsgálja, hogy a vendégfogadó rendelkezik-e plusz szolgáltatásokkal, ezeket külön pontszámokkal jutalmazza.
4. A bizottság a felmérő látogatásról jegyzőkönyvet készít, amelyben összegzi a kapott pontszámokat. Minősítés akkor nyerhető el, ha:
  - a. a vendégfogadó megfelel az alapfeltételeknek;
  - b. a teljesítendő kritériumok valamennyi minősítési szempontjánál kapott pontszámot;
  - c. a pontszámok elérik a maximálisan megszerezhető (6x5=30p) 50%-át, azaz 15 pontot.

A kritériumoknál megszerzett minimálisan 15 pont ideiglenes, két éven belül megújítandó minősítést jelent. A rendelkezésre álló két éven belül a felmérő látogatáskor tapasztalt hiányosságokat a gazdának pótolnia kell, az ideiglenes minősítés nem hosszabbítható meg!

Az a jelentkező, aki legalább a megszerezhető pontszám 2/3 részét megkapta, tehát 20 pontot szerzett, annak a minősítő bizottság ún. végleges minősítést ítél oda. A plusz szolgáltatásokért külön pontokat ítélhet meg a bizottság, ám ezek a pontszámok csak a 15 pont feletti kritérium értékelés után vonhatók össze, a végső eredménynél.

1. táblázat A környezetbarát vendégfogadók minősítési szempontjai és kritériumai

Minősítési szempontok	Alapfeltételek (belépési szint)	Teljesítendő kritériumok (a környezetbarát vendégfogadó minősítés megszerzéséhez)	Külön értékelt, plusz szolgáltatások
1. Környezet	<ul style="list-style-type: none"> a régió országos védettségű természetvédelmi területei közelében fekvő településen vendégfogadó 	<ul style="list-style-type: none"> rendezett, virágos vendégfogadó porta felszerelt pihenőkert és játszóudvar áll a vendégek rendelkezésére energia és víztakarékos eszközök, technológiák használata komposztálást végez, hulladékát szelektív módon gyűjti csak környezetbarát tisztítószereket alkalmaz 	<ul style="list-style-type: none"> bekapcsolódik településszépítési, virágosítási akciókba megújuló energiaforrásokat használ környezetbarát fűtési rendszert használ
2. Szálláshely és felszereltsége	<ul style="list-style-type: none"> FATOSZ által minősített, 3, vagy 4 napraforgós szálláshely 	<ul style="list-style-type: none"> természetes és környezetkímélő anyagok használata a szálláshely kialakításánál, felújításánál antiallergén textilanyagokat használ a szálláshely tájjellegű és hagyományörző kialakítású hagyományörző tárgyakkal díszíti a szálláshelyet, ezeket vendégeinek be is mutatja 	<ul style="list-style-type: none"> házi gyűjteménnyel rendelkezik a paraszti kultúra emlékeiből a szálláshelyet mozgáskorlátozottak fogadására is felkészítette
3. Információadás, felkészültség		<ul style="list-style-type: none"> bekapcsolódik a régiós ökoturisztikai információs és marketing rendszerbe ismeri és a vendégeinek be tudja mutatni a környező védett területek értékeit információs anyagokkal (kiadványok, térképek) rendelkezik a környező ökoturisztikai kínálatokról (túraajánlatok, bemutatóhelyek, tanösvények) 	<ul style="list-style-type: none"> felkészült idegen nyelven is információadásra
4. Helyi termékek, kézműves termékek		<ul style="list-style-type: none"> ismeri a régió biotermékeit, imázstermékeit, ezeket tudja vendégeinek is ajánlani ismer helyi termék-előállítókat, őket vendégeinek is tudja ajánlani rendelkezik fűszerkerttel felkészült étkezési szolgáltatások nyújtására felkészült kímélő, diabetikus ételek készítésére ismeri a tájjellegű ételeket, ilyet kínál vendégeinek is ismeri a település kézműves mestereit, vendégeinek tud ajánlani ilyen programot 	<ul style="list-style-type: none"> biotermelést folytat kézműves bemutatóhelyet működtet, saját termékeit árulja helyi termékeket állít elő és ad el

<p>5. Programok, aktivitások</p>		<ul style="list-style-type: none"> • kölcsönöz kerékpárokat vendégeinek • ismeri a körzet kerékpáros túraútvonalait, ezeket tudja ajánlani vendégeinek • tud lovasprogramot ajánlani vendégeinek • ismeri a település és a környék kulturális hagyományait, rendezvényeit, tud ilyen programot ajánlani vendégeinek • ismeri a régió víziturizmus ajánlatait 	<ul style="list-style-type: none"> • lovas programok adására is felkészült • felkészült hagyományos zenét, vagy táncot tartalmazó program bemutatására
<p>6. Partnerség</p>	<ul style="list-style-type: none"> • hivatalosan bejegyzett, működő vendégfogadó • helyi, vagy megyei szervezeten keresztül tagja a FATOSZ-nak 	<ul style="list-style-type: none"> • együttműködik a település és a régió környezetbarát vendégfogadói hálózatával • együttműködik a régió ökoturisztikai szervezetrendszerével 	

Forrás: SZABÓ G. – SPIEGLER P. (2008)

4. A minősítést elnyert porták minősítő oklevelet és minősítő védjegyet kapnak a minősítő szervezettől (1. ábra).

1. ábra: Dél-Dunántúli ökoporta védjegy

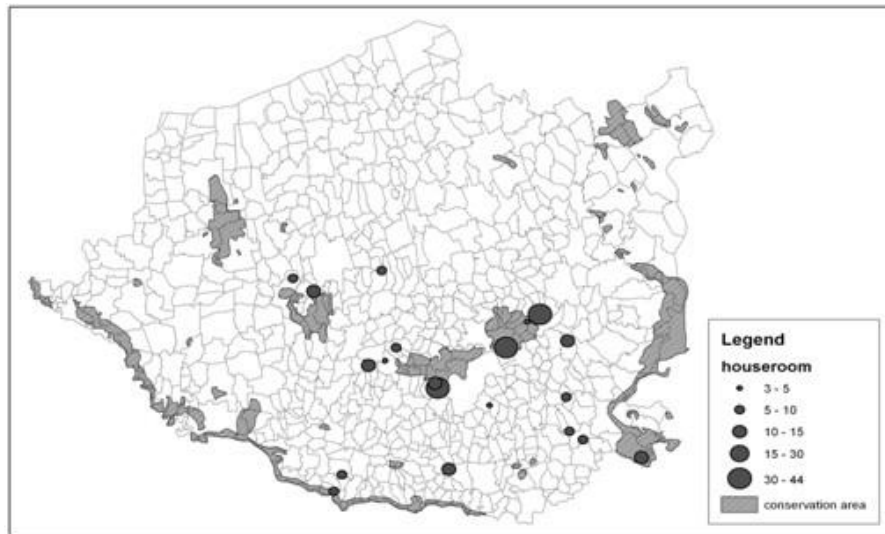
Forrás: www.baranyavidek.hu

A Dél-Dunántúlon 2010 őszétől, egy ilyen igényeknek megfelelő szállásadói hálózat kezdte meg működését. Ezek a falusi vendégfogadók egy új minősítési rendszerben, „Környezetbarát vendégfogadó”-ként, más néven „ökoporta”-ként fogadják vendégeiket. A külön védjeggyel jelölt, első körben 32 minősített vendégfogadó a legértékesebb, természetvédelmi oltalom alatt álló területeket övező falvakban kezdte meg működését.

5. Megvizsgáltuk a A dél-dunántúli ökoporták területi elhelyezkedését és megállapítást nyert, hogy azok kapcsolódnak a régió védett területeihez (2. ábra).

2. ábra: Az ökoporták elhelyezkedése és kapcsolódása a természetvédelmi oltalom alatt álló területekhez a Dél-Dunántúlon

(Szerk. Pirkhoffer E. 2011)

7. Az innovatív termékfejlesztés eredményeként kiépült ökoporta rendszer beválogatódott a 2010 és 2012 között futó „ICER – Környezettudatos szálláshely-fejlesztés vidéki térségekben” című európai együttműködési projekt jó gyakorlatai közé. Az INTERREG IVC programon keresztül támogatott módszertani projektben hét EU-s tagország régió dolgozták ki a környezettudatos szálláshelyekre vonatkozó fejlesztési és befektetési kritériumokat. Az ICER által összeállított „Az ökológiai szemléletű turisztikai befektetők támogatása” című Ajánlások kézikönyve 5. füzetében az 5.10 fejezetben mutatja be dél-dunántúli rendszerünket (ICER 2012).

2.2. Örökségturisztikai termék fejlesztése

Turisztikai trendek

1. Trend kutatásokat elvégezve tettük meg összegzéseinket.

Napjaink turizmusának egyik legfőbb trendje a fogyasztók élmény-orientáltsága, élmény-keresése. Jól jellemzi szerepét: „Az élmény egy pszichológiai kategória, amelynek átélése, illetve annak reménye alapvető szerepet tölt be a turisztikai kereslet alakulásában”¹.

2. Az élményszerzés mellett legalább olyan fontos a mai kor turistáinál az ismeretszerzés igénye is. A tudni és megérteni, az érdeklődés, a tanulmányozás alapvető motiváció (VERES L. 2008).

A turisztikai trendeket áttekintve az egyik legfőbb változás a turizmusban való passzív részvétel helyett az aktivitás igénye, mely eltérő szinteken jelentkezik (FREYER, 1997). Az aktivitás a bekapcsolódást jelenti a folyamatba, alakítani magát az élmény és ismeretszerző folyamatot.

2.3. Az örökségturizmus trendjei

1. A kulturális turizmus és az egyre markánsabban önállósuló ága, az örökségturizmus meghatározó trendjei (SWARBROOKE, J. 1994) közül szinte mindegyik érvényesülése várható a hazai piacon is (PUCKÓ L. – RÁCZ T. 2000). Ezek közül témánkhoz kapcsolódva fel kell hívnunk a figyelmet arra az egyértelmű hangsúlyeltolódásra, mondhatni koncepcióváltásra amely

¹ Michalkó G. 2004: A turizmuselmélet alapjai. Turizmus Akadémia 1. Kodolányi János Főiskola Székesfehérvár. p. 63.

körvonalazódik a hagyományos múzeumi kiállítások és bemutatás módszertanában. A hagyományos, az ipari civilizációk kialakulásával létrejövő XIX. szd-i gyűjtő, tudományosan rendszerező és bemutató múzeumok mellett megjelentek a posztmodern kor örökség központjai.

2.4. Múzeumi koncepcióváltás

1. Az örökségturizmusban érvényesülő új látogatói motivációk a múzeumi szakma szemléletváltását is megindította külföldön és idehaza egyaránt. A hogyan tovább diskurzusában éles különbséget tesznek a szakemberek a muzeológus archivátori és mediátori szerepfelfogása között (TÓTH G. P. 2006; KORFF G. 2004). Itt jelenik meg a „befogadó színházak” koncepcióját követve a „befogadó múzeum” ahol történeteket mutatnak be a tárgyak segítségével. A muzeológus a lokális emlékezet fenntartója és az örökség élményt nyújtó, tárgyakat animáló közreműködő (TÓTH G. P. 2011).

2. A fentiekben vázolt gondolati váltást kívánja megvalósítani Paks Önkormányzatának múzeumi fejlesztése. Az önkormányzat tulajdonában lévő, erősen leromlott állapotú Deák-házra (Szeniczey-kúria és Mádi-kúria) készült el a Városi Múzeum fejlesztésének koncepciója. A műemléki védettségű épület mellett tervezik felépíteni a tudományos berkekben nemzetközi hírű téglagyári löszfeltárással alapozott Klímatörténeti Múzeumot.

2.5. Új múzeumi koncepció: Klímatörténeti Múzeum Pakson

1. A tervezett örökségközpont sok élményből és jellemzően sok olyan tárgyi médiumból építkezik, melyek egyre közelebb viszi a látogatót a kiállítások elején megfogalmazott problémák megválaszolásához. Ez a problémakör pedig klímánk változása.

A legutóbbi évtizedek nagy kérdésévé vált az emberiség számára, hogy a sarki jégsapkák tapasztalható, folyamatos olvadása, a magashegységi gleccserek meglepően gyors visszahúzódása, a mért hőmérsékleti értékek tendenciózus emelkedése beleillik-e a Föld klímájának ritmikus változásába, ingadozásába – amire a földtörténet számos klímajelző emléke a bizonyíték -, vagy az emberi természet átalakítás olyan mértéket ért el, amely már felborítja a normális klímaingadozási menetrendeket? Érvék érkeznek több irányból, a közvélemény pedig nehezen tud állást foglalni a politikai felhangoktól és gazdasági, valamint hatalmi érdekektől sem mentes vitában. Igazságot tenni a pro és kontra érvek kereszttüzében nem lehet, ám az nagy biztonsággal kimondható, hogy a téma érdekli az embereket, szeretnék többet megtudni róla. Látni szeretnék az elmúlt időszakok, földtörténeti korok éghajlatainak fellelhető bizonyítékait, szeretnék olvasni a közelebbi és távolabbi múlt klímatörténetéből.

2. A motiváció megvan a széles nagyközönségben, szeretnék tényeket látni és véleményt formálni. Természetesen mindezeket közérthető formában, de hitelesen, tudományos tényekre alapozva. Nem tévedünk nagyot, ha úgy véljük, hogy a klímatörténet témaköre sokak érdeklődésére számíthat.

2.6. A Klímatörténeti Múzeum tartalma

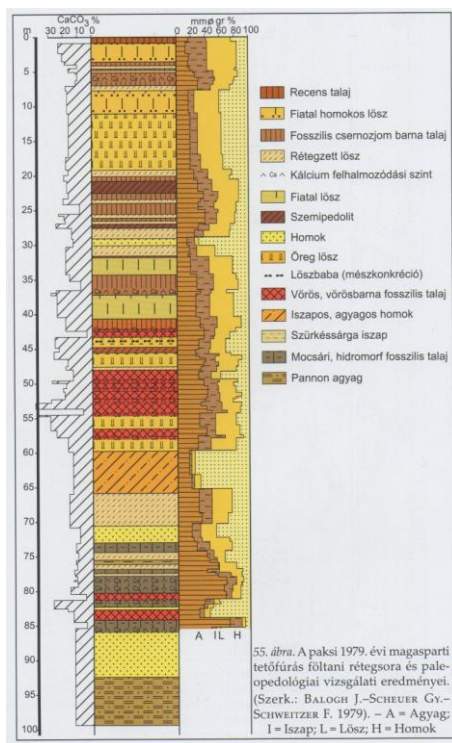
1. Hitelesség és helyi kötődés, tehát az autentikusság lehet az alapszövege a tervezett múzeumnak. A klíma változásának sűrűn teleírt lapjai képtelenek ott fekszenek a paksi téglagyár, a dunakömlői és dunaföldvári magaspart löszfeltárásaiban. A paksi hazai legteljesebb lösz összlet. A rétegsor az újharmadidőszak végétől (dunaföldvári összlet) egészen a negyedidőszak végéig, a Würm glaciálisig tartalmazza az akkori éghajlatok pontosan dokumentált nyomait. A paksi téglagyár 47 méter magas összlete szabad szemmel is megfigyelhető módon 9-12 hulló porból kialakult fakósárga lösz köteget tartalmaz, amelyeket 2-3 folyóvízi homok betelepülés és 8-11 közötti eltemetett talajréteg tagol (3-4. ábra) (PÉCSI M, SCHWEITZER F. 1995; SCHWEITZER F. 1997). Az összletnek ez a felszínen lévő része a legutóbbi 700 ezer év éghajlatváltozásainak pontos dokumentálóját és bizonyítékát is egyben. A löszkötegekben és a fosszilis talajokban egyaránt számos őseletrajz, csontmaradvány, csigamaradvány utal a kialakulásuk időszakában

uralkodó éghajlati körülményekre. A fosszilis talajrétegek korának megállapítása, és ősföldrajzi, paleoökológiai jellemzőinek vizsgálata a hazai és nemzetközi negyedkor kutatás hosszú évtizedeinek központi témája volt és maradt napjainkig (BULLA B. 1933; KRIVÁN P. 1955; 1957; PÉCSI M. 1979; 1993; SCHWEITZER F. 1997; HORVÁT E. 2001). Kijelenthető, hogy a paksi löszfeltárás a Föld egyik legjobban megkutatott és legismertebb feltárása, a földtudományok művelői számára külföldön is sokatmondó helyszín.

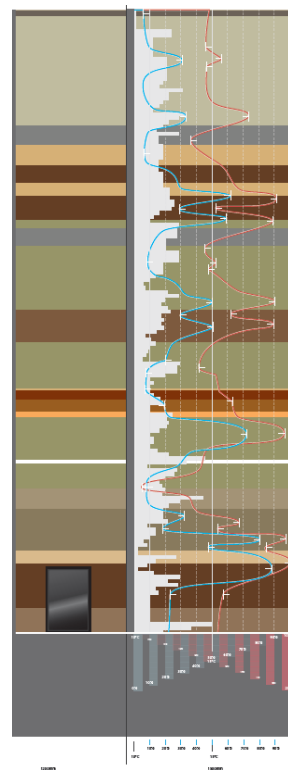
2.7. A kiállítás két szintje

1. A Klímátörténeti Múzeum épületének metszetén (5. ábra) jól látszik, hogy két térre tagolódik, amelyek között a földemet „áttörő” paksi lösz összlet háborítatlan fosszilis talaj és löszmintáiból felépített oszlop teremt kapcsolatot. A lösz szelvény ábrázolja a közel 50 méter magas feltárás rétegeit (4. ábra) 7 méteres nagyságra méretezve. A hátfalon ábrázolásra kerül a háborítatlan minták színeit követve a téglagyári feltárás horizontális szelvénye (6. ábra). A falfestés-szerű ábrázolás követi a Pécsi Márton és munkatársai által 1979-ben készített hossz-szelvény rétegrendjét. A 3-4. ábrák alapján összevethető a lösz oszlop rétegrendje, a 5-6. ábrákon pedig a horizontális szelvény és annak épületen belül ábrázolása.

3. ábra: A paksi löszszelvény földtani rétegsora (1979)

4. ábra: A Klímátörténeti Múzeum lösz szelvény ábrázolása az egyes rétegekhez tartozó CaCO_3 és középhőmérsékleti értékekkel (2014)

Szerk: Varga G. - Karácsony Építész Iroda (2014)

2.8. A beavató tér és a klímakamrák

1. A pengefal orrát alkotó talaj és löszmintákból álló oszlop adja az első benyomást és információkat az épületbe lépő látogatók számára. A fosszilis talaj és löszrétegek színben is erősen eltérő váltakozása utal a klímaváltozások ritmusára, de egyben a löszképződés és talajfejlődés korára, ősföldrajzi jellemzőire is jelzéseket tartalmaz. A paksi feltárás rétegeiről

rendelkezésre álló információkat (kor, átlaghőmérsékletek, talajtípusok, őselet nyomai stb.) interaktív képernyőn követhetik a látogatók. A földszint a beavató tér, ahol a klímátörténet löszfeltárásban követhető közel 700 ezer évről kapnak információkat az érkezők.

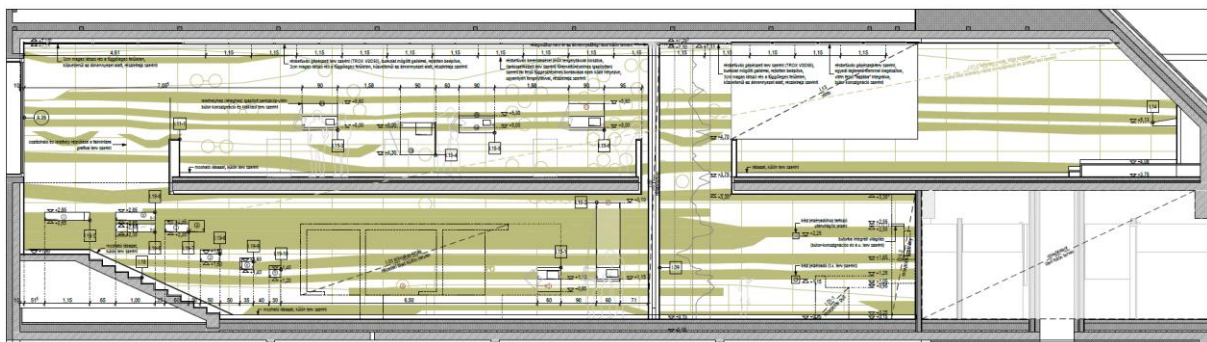
2. A tájékozódást segíti a földszinten bemutatásra kerülő ismertető film, ami animációkkal és narrációval válaszol a múzeum tematikájából adódó legfontosabb kérdésekre:

- Mi a klíma és miért változik?
- Miként módosult globálisan a földtörténet folyamán?
- Miként alakult a térségünkben az elmúlt 2.4 millió év alatt?
- Milyen bizonyítékaik lehettek fel a klíma változékonyságának?
- Ezek a bizonyítékok hogyan jöttek létre Pakson a lösz öszletben?
- Milyen a klímánk ma és miként változik? Miként határozható meg az emberiség szerepe ebben a változásban?
- Milyen hatással van ez a változás életünkre, és mit tehetünk mi a klíma védelmében?

3. A paksi löszfalban rögzült klímátörténettel való kapcsolatteremtést segítik a földszinten elhelyezett 4-5 fő befogadására alkalmas klímakamrák. A négy kamra, a rétegekben meghatározó négy fő klímátípust (kontinentális sztyep, mediterrán, atlantikus és tundra) mutatja be mai analógiák alapján valamennyi érzékszervre hatva. Így jellegzetes hőmérsékleti és páratartalom értéket állít be a klímakészülék, az adott klímához tartozó vegetációtípus illatait érzi a látogató.

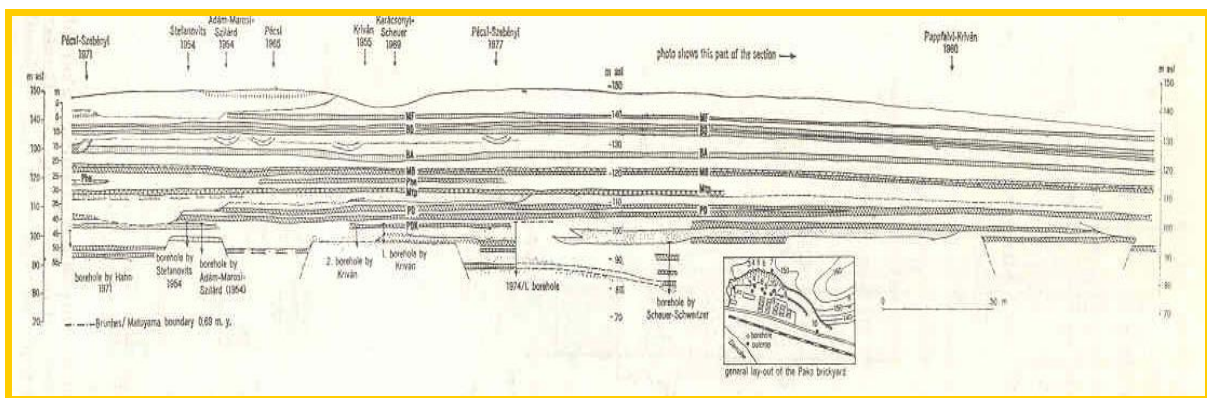
4. A földszint a löszfalban feltárt tudás átadásának a helyszíne, amit a fentebb röviden összefoglalt interaktív bemutatók tesznek kézzelfoghatóvá és élményszerűen megismerhetővé.

5. ábra: A Klímátörténeti Múzeum északi falán ábrázolt téglagyári löszfeltárás horizontális szelvénye

Forrás: Pécsi M. (1979) ábráját átdolgozva Varga G. - Karácsony Építész Iroda (2014)

6. ábra: A paksi téglagyári löszfeltárás hossz-szelvénye

Forrás: Pécsi M. 1979 (az ábrán a különböző szerzők leírásának helye és időpontja szerepel)

2.9. A tudásszerzés interaktív módszerei, klímalabor

1. Az emelet a tudásátadás újabb körét nyitja meg. Az emeleti térben, a klímalaborban több, tapintható tárgyakkal és interaktív monitorral felszerelt munkaállomáson folytathatja egyénileg, vagy tanár, animátor segítségével a tudásszerzést. Itt a fő vonulat a löszfalról szerzett információk forrásainak a megismerése. Azoknak a vizsgálati módszereknek a bemutatása és játékos kipróbálása zajlik itt, amelyek a löszkutatások során a tudományos információkat szolgáltatták. Így - többek között - az abszolút kormeghatározási módszerek elveit és fizikai alapjait megismerve, interaktív monitorokon próbálhatják ki például a szénizotópos, a dendrokronológiai, vagy a termolumineszcenciás módszert. Valamennyi vizsgálati módszerhez minták, eszközök, példák, számítógépes animációs programok állnak rendelkezésre.

Az emeleti tér központi részén újra hozzáférhető a földem kivágatában álló pengefal a lösz oszloppal. Itt a lösz „púderes” tapintására is lehetőség nyílik.

2.10. Tudománytörténet, a hazai löszkutatás tudós személyiségei

Az emeleti rész másik oldala állít emléket a hazai löszkutatás meghatározó tudós személyiségeinek. A tudósok személyes tárgyaikkal, terepi feljegyzéseikkel, jelentős publikációik reprodukcióival, terepen használt szelvényeikkel együtt jelennek meg. Bulla Bélától - többek között - Pécsi Mártonon át egészen kortársunkig, Schweitzer professzorig.

2.11. Analóg eszközök

1. A kiállítás tervezése során külön figyelem fordítódott a személyes élménygyűjtés információszerzéssel kombinált megoldásaira. Az emeleti tér végén analóg eszközök, kézzel és lábbal hajtható instrumentumok segítenek megtapasztalni a klímaváltozás nyomán felerősödő időjárási szélsőségek hatásait. Az egyik készülék a látogatók által mechanikusan felpumpált vízmennyiséggel képes bemutatni a csapadék intenzitást, a csepergéstől a felhőszakadásig. A másik eszköz a lehulló csapadék eróziós hatásait demonstrálja, szintén a nézők fizikai erejének hasznosításával.

2. Ebben a térrészben mutatkozik be a múzeumot magába foglaló, kettős héjazatú épület, amelyet a fenntarthatóságnak, az alternatív energiák hasznosításának és így a klímavédelemnek a működő „modellje”. Az épület működését interaktív makett teszi megismerhetővé.

A Klímátörténeti Múzeum nem a tárgyak nyughelye, hanem egy izgalmas, tudást és élményeket számtalan módszerrel átadni tudó tematikus látogatóközpont, amely az érkezők minden érzékszervére hat. A múzeum mindezek mellett komoly témát dolgoz fel, igen sokrétűen és tudományos igényességgel. A klíma és annak története kapcsán olyan tudományterületekre is betekinthez a látogató, mint a negyedkor kutatás, a geomorfológia, vagy paleontológia, amelyek a hétköznapiakban nem kerülnek látótávolságba. A motivált látogató számos tudományterület gondolkodási rendszerébe és annak fizikai törvényszerűségeibe is betekinthez, ami a természettudományok és különösen a geográfia számára akár népszerűsítő programként is felfogható. Mindemellett létrejön a magyar természetföldrajz meghatározó ágának, a hazai löszkutatásnak méltó emléket állító kiállítás is.

3. Menedzsment innováció a vidéki turizmus szervezésében és fejlesztésében

1. A rurális turizmus dectinációkban elvégzett norvég innovációs kutatások (RØNNINGEN 2010) arra az eredményre jutottak, hogy a legjobb innovációs teljesítményeket azok a desztinációk mutatták fel, ahol erős helyi turisztikai szervezetek működtek. Ezek a megállapítások összevágának a hazai, Veszprém megyében nyert tapasztalatokkal is, melyek szerint a falusi turizmus innovációs potenciálját a jó működő szakmai civil szervezetek is erősíteni képesek (RAFFAI Cs. 2014).

2. A falusi turizmust támogató szervezeti háttér megerősítésében a klaszter szintű együttműködés Magyarországon egyedülálló példája jött létre a Dél-Dunántúlon. A 2010-ben megalakult Dél-Dunántúli Falusi Turizmus Klaszter a turizmusfejlesztés támogató háttérét jelentő menedzsment erősítésében hozott újdonságot.

3.1. Turisztikai termékfejlesztés klaszter támogatással

1. A gazdaságfejlesztés új üzleti modelljének alapvető jellemvonása a gazdaság hálózati szerveződése. Verseny ma már nem csupán termékek és vállalkozások dimenziójában mutatkozik meg, hanem hálózati szinten is (SZALAVETZ A. 2003). A versenyképességet jelentősen növeli a kollektív hatékonyság, az egymással kapcsolatban lévő, területi szinten együttműködő vállalkozások hálózati hatékonysága. Az új modellben hálózatok versengenek egymással. Szalavetz Andrea (2003) három hálózati szerveződés-típust különböztet meg, közülük a harmadik a földrajzi alapú hálózati szerveződést: a klasztereket, a területi érdekek megjelenítőit.

2. A gazdaság szereplőinek térségi, általában regionális együttműködéseit lefedő klaszterek hazai értelmezése erősen kötődik Porter (2000) meghatározásához, amelyek interpretálása ágazati különbségtetelek nélkül az alábbi sarokpontokat tartalmazza (GROSZ A. 2006):

- A klaszterek földrajzi közelségen alapuló vállalati stratégiai szövetségek.
- A létrehozás egyik motivációja, a közös érdek a külső versennyel szembeni egységes fellépés.
- A klaszterek tagjainak belső kapcsolatrendszerét egyaránt jellemzi a helyi érdekek összehangolása, az együttműködésben rejlő szinergiák feltárása, ám a konkurens attitűd sem hiányzik a viszonyrendszerből.
- A belső partnerek közötti kapcsolatokat a kölcsönös bizalom stabilizálja, amelyet a tagok közötti informális kapcsolatok is erősítenek.

3. A klaszterek kiemelt tevékenységei:

- a közösen végzett innováció;
- a piaci igényekre felkészítő képzések;
- a belső információáramlás és együttműködés segítése.

4. A tematikus és hálózatos együttműködések a turizmusban is megjelennek. A turisztikai klaszterek régiós hatókörben működnek. Horizontálisan régiót fognak össze, de csak egy, a rájuk jellemző termék szegmensben. Terméket, terméktípust fejlesztenek, annak minden összetevőjével és területi partnereivel együtt. A klaszterek fejlesztési célja és egyben elvárt eredménye a menedzselt terméktípus szolgáltatásainak minőségi javítása, az ebben érdekelt vállalkozások, szolgáltatások összefogása, termékmárka fejlesztés (GONDA T. 2014).

3.2. Turisztikai klaszterfejlesztés a Dél-Dunántúlon

1. A Dél-Dunántúli Régió 2010-ben bővítette ki a turizmus menedzsment tevékenységek fejlesztésére szánt pályázati támogatásait a turisztikai klaszterekre is (DDOP-2010-2.1.3 A). A klaszterfejlesztési támogatás céljaiként az iparági hálózatos kapcsolatok kialakítását, a partnerek közötti információáramlás javítását és versenyképes turisztikai szolgáltatások nyújtását határozták meg. A támogatások termék alapú turisztikai együttműködéseinek elősegítésére szolgálnak.

2. A Dél-Dunántúli Falusi Turizmus Klaszter fejlesztésének fő irányába tartozó témák, a termékspecializációk, amelyek kapcsolatokat építenek a régió további klasztereinek tevékenységeivel is.

3.3. Falusi turizmus klaszterfejlesztés a Dél-Dunántúlon

A klaszter létrehozását elősegítő körülmények

1. A falusi vendégfogadás igazi térségi és regionális hatású turisztikai forma, hiszen a három megye 14 kistérségének mintegy 85 településén összesen 350 minősített szálláshellyel rendelkező, szervezett vendégfogadó végzi. Regisztrált férőhely kapacitásaik száma meghaladja a 2000-ret.
2. Legalább ilyen fontosak a falusi turizmus vonzerőit jelentő vidéki értékek fenntartására, védelmére, hasznosítására vonatkozó motivációk:
  - a helyi termékek, a kézműves mesterségek remekeinek piacra juttatása, értékként, márkaként való megjelenítése;
  - a helyi hagyományok, a kulturális örökség megőrzése, hasznosítása kulturális turisztikai programokként és attrakciót hordozó rendezvényekként, fesztiválokként.
3. A piaci igények, a falusi turizmus célcsoportjainak változó utazási szokásai a termékkínálat és a szolgáltatások fejlesztését követeli meg. A Dél-Dunántúl a specializált falusi turizmus termékek és szolgáltatások kialakításában már eddig is élen járt.
4. A továbblépés itt a vendégfogadók felkészítése a különböző célcsoportok számára kifejlesztendő specializált kínálatokra Ezen belül:
  - a specializált termékek termékfejlesztési és minősítési, valamint márkafejlesztési feladatainak elvégzése;
  - az új feladatokra felkészítő képzések, tudás-átadási módszerek kidolgozása;
  - a piacra vitel marketing és kommunikációs, valamint XXI. századi technológia megoldásokat alkalmazó értékesítési metódusainak a kidolgozása, bevezetése;
  - a piacszervezésben meghatározó termék és területi márkák kifejlesztése.
5. A szabályozási és piaci kihívások a menedzsment tevékenységek fejlesztésének igényeit is megteremtették:
  - régiós szinten szükséges koordinálni a falusi turizmust segítő tanácsadási, oktatási és felkészítési tevékenységeket;
  - szorosan együttműködő hálózattá kell szervezni a vidéki értékeket, a helyi termékeket és tradíciókat, valamint az ezeket turisztikai kínálattá fejlesztőket támogató érdekvédelmi, marketing és kommunikációs, valamint értékesítési rendszereket;
  - létre kell hozni a falusi turizmus fejlesztésében érdekelt vállalkozások, szervezetek együttműködő, differenciált szolgáltatásokat nyújtó rendszerét.

A klasztert létrehozó közös érdekek:

1. A létrehozott klaszter alapvető közös érdeke, hogy a vidéki értékek, származzanak azok a megőrzött kulturális hagyományokból, a helyi termékelőállítás tradícióiból, vagy az ezekre ráépülő falusi vendégfogadásból maradjanak fenn, fejlődjenek és hasznosuljanak a velük foglalkozók boldogulását is segítve.
2. A közös érdekek egyik sarokpontja a falusi vendégfogadás fejlesztése, piaci pozíciójának javítása, a vendégek számára kínált szolgáltatások színvonalának folyamatos emelése.
3. A fejlesztés innováció tartalma alapvetően három elemre támaszkodott:
  - termékspecializációk, termékmárkák rendszere, új termékek a piacon, újszerű értékesítési megoldásokkal;
  - helyi termékmárkák (agrár, kézműves, szolgáltatás) kialakítása és fejlesztése annak módszertani háttérével együtt;
  - piacorientált, új tudást és minőségi szolgáltatásokat nyújtó rendszer kiépítése és működtetése a régió vidéki turizmusának – falusi turizmusának fejlesztésére.

4. A 2010-ben megalakult klaszter tagsága hat tevékenységi csoport köré szerveződő, döntően cégekből, vállalkozásokból állt. A klaszter gesztora a hazai egyik legnagyobb, mintegy 240 tagot tömörítő Baranya Megyei Falusi Turizmus Közhasznú Szövetség lett.

A klaszter megalakulásakor a három érintett dél-dunántúli megyéből 12 tag vállalkozás és egyesület lépett be a szervezetbe, 2014-re számuk 18-ra bővült. Hozzájuk kötődik még a három megyei falusi turizmus szervezetbe tömörülő közel 450 vendégfogadó.

A Dél-Dunántúli Falusi Turizmus Turizmus Klaszter tagságát hat fő tevékenységi csoportba fogta össze:

1. Szakmai támogató civil háttér: közösségfejlesztés

Alapvető szerepet játszanak a klaszterben a megyék vendégfogadóit összegyűjtő szakmai civil szervezetek. Segítenek a falusi vendégfogadók és falusi turizmus fejlesztésében érdekelt klasztertag vállalkozások közötti együttműködés megszervezésében.

- Baranya Megyei Falusi Turizmus Közhasznú Szövetség
- Somogy Megyei Falu Turizmus Szövetség
- Tolna Megyei Falusi Turizmus Egyesület
- Zselica Szövetség

2. A termék megjelenítése - falusi turizmust segítő marketing és kommunikációs tevékenységek

A fő fejlesztési irány az internetes kommunikáció és értékesítés fejlesztése, a régió vendégfogadóinak bevonása a világhálón való megjelenésbe.

- MarkCon Kommunikációs Kft.
- Aubert és Társa Bt.
- Információs Társadalomért Alapítvány
- Kultúrtáj Kft.

3. Rendezvényszervezők

A vidéki rendezvények, kulturális és gasztronómiai tematikájú fesztiválok egyrészt a helyi termékek bemutatásának alkalmas helyszínei, másrészt a turizmusban oly vonzó programot, eseményt jelentik.

- Partners Pécs Kft.
- EU-Active Kft.

4. Specializált utazásszervezők, programszolgáltatók

Speciális programok lehetnek az aktív turizmus különböző változatai a kerékpáros túráktól a természetjáráson át a gasztronómiáig és az ökoturizmus attraktív kínálatai.

- Helian Natour Utazási Iroda
- Mecseki Ökocsali
- Bükkösdí Ökopark
- Élmenybirtok Bikal

5. Helyi termék-előállítás és forgalmazás

A terméklánc valamennyi fázisából érkeznek vállalkozások a biotermeleéstől a kézműves termékeket értékesítő vagy bemutató műhelyeket működtető szolgáltatókig.

- Brill Pálinkaház
- Sipőcz HÁZ

6. Képzés, felkészítés

Vendégfogadók és szervezők, szakemberek felkészítése, differenciált képzések különböző célcsoportok számára:

- vendégfogadók tanfolyamai: SZTÁV Felnőttképző Zrt.
- menedzserek, szervezők felkészítése: P&P Partner Bt.

Összegzés, a kutatás és fejlesztés további irányai

1. Az elmúlt évek fejlesztéseket megalapozó turizmusföldrajzi kutatásai azt az irányt erősítik, amelyek az alkalmazott földrajz komplex szemléletmódját követelik meg. A turizmus szerteágazó rendszerében a térben gondolkodó, átfogó látásmóddal és az újdonságok iránti fogékonysággal felszerelt szakemberek tudnak segítséget nyújtani a parciális szerepelők orientálásában és összefogásában.

2. Az elvégzett vizsgálatok arra utalnak, hogy a vidéki turizmus jelentős versenyhátrányait, amelyek a támogatási politikákban és a keresleti oldalon is érvényesülnek, a termékeknel innovációval, a termék előállítóknál pedig hatékony szervezéssel lehet mérsékelni. Újdonság, trendbe illeszkedés, vagy ritkább esetben trendalkotás azok a kulcsszavak, amelyekkel a vidéki turizmus szerteágazó kínálati sikeresek lehetnek.

3. A fejlesztési tartalmak között a minőségfejlesztés az elsődleges. A régióban országos, de nemzetközileg is jegyzett példaként olyan fejlesztő rendszert hoztunk létre területi tapasztataink birtokában, amely keresett és fejlődő vonulatára kapaszkodik fel a turizmusnak. Az ökoturizmust ilyen szakterületnek kell tekintenünk. A létrehozott minősítési rendszer és kritériumok átgondolt szisztémája nem csak azt szolgálja, hogy a legjobbak, a piaci igényekre legjobban felkészültek újabb lendületet kapjanak. A minősítési rendszer az értékelési metódusokkal minden ökoturizmushoz kapcsolódni szándékozó falusi vendégfogadó számára fejlesztési leckét ad. Áttekintve ennek elvárásait tudja azt, hogy mit kell még teljesítenie, hogy minősített szolgáltató legyen és esélyt kapjon a megszerzett márkával az érvényesülésre.

4. Legalább ilyen fontos tapasztalatai termékelemző és fejlesztő munkálkodásunknak, hogy miként lehet innovatív és interaktív megoldásokkal, kapcsolódva az örökségturizmus új ideáihoz, új szintérré, befogadó múzeummal szervezni a tudományos ismereteket. Paks a nemzetközileg is elismert löszfeltárással és annak hosszú évtizedekre visszanyúló földtudományi kutatásaival ma még egy viszonylag szűk szakmai kör számára jelent fontos helyet a Duna mellett. Az elődeink és kortársaink által mély szakmai munkálkodással létrehozott tudományos tartalmak megértek arra, hogy befogadható formára alakítva, a nagyközönség számára is fontos tudás elemeket hordozzanak. Megtalálni a fogadó oldal számára is élvezhető tartalmat a gazdag tudás halmai között, majd erre felépíteni a bemutató rendszert, ez az a kísérlet, amely remélhetőleg a fejlesztés alatt lévő Paksi Klímatörténeti Múzeumot kiemeli a lassan minden erdőszélen megtelepedő látogatóközpontok közül. A szakmai tartalom sarokpontjainak megragadásához és az interpretálható tudás kiválogatásához geográfus látásmódra volt szükség.

5. A menedzsment innovációk sorában még első lépéseit éppen, hogy megtett klaszter kezdeményezésünk a falusi turizmus és a vidék turisztikai fejlesztésében érdekelt vállalkozások közös érdekét tárta fel. A klaszter működése során annyit már elért, hogy lefaragta a terméktípus többi termékkel szembeni szervezési hátrányát, gondolva itt a régiós gyógy- és termálturisztikai, vagy borturisztikai szerveződésekre. A klaszter szervezés során kialakult egy tematikus szakági struktúra, amelybe szép számmal lépnek be, vagy keresnek kapcsolatokat a már benn munkálkodókkal a vállalkozások.

7. A jövő munkálkodása éppen régióink és desztinációink versenyhátrányait csökkentő kutatások és ezekre épülő új megoldások felé irányulhat. Nem szabad azonban megelégedni az innováció átadás, a kimunkált megoldások terjesztéséről sem. Első körben itthon, majd a külföldön is

próbálkozni kell. Különösen alkalmasnak mutatkoznak erre a határon túli magyarok által lakott területek. Meglévő jó szakmai kapcsolataink akár a Délvidék, akár Kárpátalja, akár pedig Székelyföld felé esélyt kínálnak az ottani fejlesztések szakmai támogatására.

8. Fontos feladat a régió érdekeltjeinek a mozgósítása, a jó példák felmutatása szakmai kötelességünk. Egy elemeként működünk a turizmus szakmai hátterének, amelynek fontos teendője a szakmai utánpótlás biztosítása. A kimunkált megoldásaink egyben példák is a szakemberképzésben, továbbképzésben.

Felhasznált irodalom

- Assam, R. 1993: Entwicklungstendenzen des ländlichen Tourismus in der Europäischen Gemeinschaft (In: Europäisches Forum für Landtourismus 1993 Mai, Weiden) pp. 15-18.
- Aubert A. Szabó G. 2007: A térségi turizmus kutatás elméleti keretei. Turizmus és geográfia. In: Aubert Antal (szerk.) A térségi turizmus kutatás és tervezés módszerei, eredményei . 391 p. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földrajzi Intézet, 2007. pp. 13-75. (ISBN:9636420858)
- Aubert A. 2011: Turizmus trendek és térszerkezet Magyarországon. PTE TTK Pécs, 143p.
- Aubert A. Szabó G 2008: Tourism Geographical Interpretation os Complex Spatial Categories In: Lóczy D , Tóth J , Trócsányi A (szerk.) Progress in Geography in the European Capital of Culture 2010 . 335 p. Pécs: Imedias Publisher, 2008. pp. 149-160. (Geographia Pannonica Nova; 3.)
- Bulla B. 1933: Morfológiai megfigyelések magyarországi löszös területeken – Földrajzi Közlemények 1 (61), pp. 169-201.
- Carvalho, L.-Costa, T. 2011: Tourism Innovation—A Literature Review complemented by case study research. Book of Proceedings Vol. I. International Conference of Tourism and Management Studies. Algarve
- Csizmadia, Z. 2009: Együttműködés és újtóképesség. Kapcsolati hálózatok és innovációs rendszerek regionális sajátosságai. Budapest, Napvilág Kiadó.
- Dávid L. – Kovács T. – Tóth G. – Bujdosó Z. – Patkós Cs. 2010: A turizmus hatásai és jelentősége a területfejlesztésben. In: Süli-Zakar I (szerk.) A terület- és településfejlesztés alapjai II. Budapest; Pécs: Dialóg Campus Kiadó, 2010. pp. 447-466.
- Freyer, W. 1997: Tourismus - Marketing. R. Oldenbourg Verlag München/Wien, 267 p.
- Gannon, A. 1990: Rural development through agri-tourism. REUR Technical Series No. 14. FAO Roma.
- Gresshoff M. 1988: Falusi turizmus az NSZK-ban. Városépítés 4. sz.
- Grosz A. 2006: Klaszterek és innováció. In Versenyképesség, Régiók, Innováció, Budapest, Business Class, 2006. pp. 93–101.
- Gonda T. 2014: A turisztikai klaszterfejlesztés régiós tapasztalatai a Dél- Dunántúlon MODERN GEOGRÁFIA (3) pp. 1-16.
- Halász P. 1992: A falusi turizmus az Európai Közösség országaiban és a hazai fejlesztés lehetőségei. Gazdálkodás 36. évf. 2-3 sz.
- Hanusz Á. 2008: Turisztikai programok, mint a vidékfejlesztés eszközei Szabolcs-Szatmár megyében. In: Hanusz Á. (szerk.): A turizmus szerepe a kistérségek és régiók felzárkóztatásában. Nyíregyházi Főiskola, pp. 63-81.
- Hermann W. 1993: Das Program zur Entwicklung der landlichen Gebiete in Bayern. In. Europaisches Forum für Landtourismus. 1993 Mai, Weiden pp. 11-13.
- Horváth, E. 2001. Marker horizons in the loesses of the Carpathian Basin. - Quaternary International 76/77, pp. 157-163.
- ICER 2012: Az ökológiai szemléletű turisztikai befektetők támogatása. Ajánlások kézikönyve 5. pp. 26-27. Interreg IVC, Dél-Dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség, Pécs

- Korff, G. 2004: A tárgykultúra múzeumi feldolgozásának nehézségei. A muzeizálás mint intézményeken túlmutató trend. In.: Fejős Z. – Frazon Zs. (szerk.) *Korunk és tárgyaink – elmélet-módszer*, Néprajzi Múzeum Bp. MaDok füzetek 2.
- Kriván P. 1955. A közép-európai pleisztocén éghajlati tagolódása és a paksi alapszelvény. - Magyar Állami Földtani Intézet Évkönyve, 43. 3. pp. 365-400.
- Kriván P. 1957: Felsőpleisztocén (rissi) andezitvulkánosság nyomai a paksi szelvényben - Földtani Közlöny 87/2, 205-210.
- Lengyel M. 1992: A turizmus általános elmélete. VIVA Reklámügynökség Bp. 211. p.
- MARTONNÉ ERDŐS K. 1996: Az idegenforgalom adottságai, a fejlesztés lehetőségei. In.: Süli Zakar I. (szerk.) *Az erdőpuszták térség terület- és településfejlesztésének stratégiai alapjai*. MTA RKK Debrecen. pp. 127-149.
- Michalkó G. 2007: Magyarország modern turizmusföldrajza. Dialóg Campus Kiadó Budapest-Pécs 288 p.
- Michalkó G. (szerk.) 2011: *Turisztikai terméktervezés és fejlesztés = Design and development of touristic products*. 9 p. Pécs: PTE TTK Földrajzi Intézet; PTE IGYK Gazdaságtudományi és Turisztikai Intézet, 2011. pp. 190-247.
- Michalkó G. 2004: A turizmuselmélet alapjai. Turizmus Akadémia 1. Kodolányi János Főiskola Székesfehérvár. p. 63.
- Pécsi M, Schweitzer F. 1995: Loess stratigraphy and Quaternary climatic change. In: Pécsi M, Schweitzer F (szerk.) *Concept of loess, loess-paleosol stratigraphy: Dedicated to the 14th INQUA Congress Berlin, Germany, August 1995*. 95 p. Budapest: Geographical Research Institute of Hungarian Academy of Sciences, 1995. pp. 23-30. (Loess inForm; 3.)
- Pécsi M. 1993. Negyedkor és löszkutató. - Akadémiai Kiadó, Budapest, p. 375.
- Pécsi, M., 1979. Lithostratigraphical subdivision of the loess profiles at Paks. *Acta Geologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 22, 409-418.
- Porter, M. E. 2000: Locations, Clusters and Company Strategy. In: Clark, G. L.–Feldman, M.P.–Gertler, M. S. (eds.). *The Oxford Handbook of Economic Geography*. Oxford, Oxford University Press. pp. 253–274.
- Puczkó L. – Rácz T. 2000: Az attrakciótól az élményig, a látogatómenedzsment módszerei. *Geomédia* Budapest, 399 p.
- Raffai Cs. 2014: Falusi szállásadók innovációs képesség érettségének vizsgálata. PhD értekezés, Pannon Egyetem, Veszprém. *Gazdálkodás- és szervezéstudományok Doktori Iskola* 259p.
- RØONNINGEN, M. 2010: Innovation in the Norwegian Rural Tourism Industry: Results from a Norwegian Survey. *The Open Social Science Journal*. 2010, 3. pp.15-29.
- Robinson, M. – Novelli, M. 2005: Niche tourism: an introduction. In: Novelli, M. (ed.) *Niche tourism*. Elsevier, Oxford. pp. 1–11.
- Schweitzer F. 1997: A Kárpát-medence földtörténete : Pleisztocén. In: Karátson D, Száraz M Gy (szerk.) *Magyarország földje: kitekintéssel a Kárpát-medence egészére*. 508 p. Budapest: Kertek 2000 Könyvkiadó, pp. 130-133. (Pannon enciklopédia; 6.)
- Swarbrooke, J. 1994: The Future of the Past: Heritage Tourism Into the 21st Century. – In: Puczkó L.–Rácz T. 2000: *Az attrakciótól az élményig*. *Geomédia Szakkönyvek*, p.70.
- Szabó G. – Csizmadia L. 2009: A falusi turizmus, agroturizmus speciális termékei Magyarországon. *Falusi Turizmus Tájékoztató* 2009/4. sz. pp. 3-4.
- Szabó G. - Spiegler P. 2008: A tájkímélő szelíd turizmus megoldásai a Dél-Dunántúlon. In: Csorba P, Fazekas I. (szerk.) *Tájkutatás – tájökológia*, Debrecen: Meridián Alapítvány, pp. 479-486.
- Szabó G. 2005: A környezetbarát vendégfogadói hálózat kiépítésének lehetőségei a Dél-Dunántúlon. In: Majoros Pál (szerk.) *BGF Tudományos Évkönyv: A prioritások és a konvergencia kölcsönhatása a magyar gazdaságban*. 396 p. Konferencia helye, ideje: Budapest, 2005.11.10 -2005.11.11. Budapest: Budapesti Gazdasági Főiskola, pp. 149-161.
- Szabó G. 2000: A vidéki turizmus fejlesztési lehetőségei és módszerei geográfiai megközelítésben hazai példák alapján. 221 p. Disszertáció /PhD /Tudományos

- Szalavetz A: 2003: Hálózati szerveződés az "új gazdaságban" a világgazdaság centrumában és azon kívül. INFORMÁCIÓS TÁRSADALOM (1) pp. 96-110. (2003)
- Tóth G. P. 2011: A tárgyak jogai – A múzeumi emlékezet és a tárgyak személyes történetei. In.: Kiss F. (szerk.) Kulturális örökség kezelése. Alma Mater Tanulmányok Tanulmányok az Örökségmenedzsmentről Alma Mater ITA Budapest. pp. 125-146.
- Tóth G. P. (szerk.) 2006: Szellem a tárgyban, a helyben, a képben. Kiállítási iránytű N 1. Veszprém, Laczkó Dezső Múzeum.
- Veres L. 2008: Turizmus gazdaságtan. Dunaujvárosi Főiskola, Főiskolai Kiadó, Dunaujváros 222p.